

MEGJEGYZÉSEK Z. TÓTH CSABA ÍRÁSÁHOZ

A Korona-kutatás, mint minden tudományos vizsgálat, tényekkel és hipotézisekkel dolgozik. Mi igyekeztünk a tényeket mindvégig tényekként kezelni, a hipotéziseket hipotézisekként. Nagyon örülnénk, ha biztosak lehetnénk benne, hogy az Olvasó is így fog eljárni.

Pap Gábor: *Gyorsjelentés a Korona-kutatás állásáról*, 1987. 55. o.

Az Országépítő 2002/1. számában jelent meg Z. Tóth Csaba *Néhány szempont a magyar Szent Korona eredetének vizsgálatához*c. írása. Az alábbiakban ennek egyes részleteihez fűzünk megjegyzéseket, a követhetőség érdekében közölve az eredeti tanulmány hivatkozott mondatait.

Az észrevételek között vannak olyanok, amelyek a szerző lényegi állításait, mások, amelyek csupán apróbb tévedéseit érintik, ettől függetlenül szükségesnek láttuk minden pontatlan állítást szigorúan kiigazítani.

„A magyar Szent Koronáról az utóbbi évek, évtizedek során újabb feltevések, megközelítések fogalmazódtak meg a különböző kutatók részéről azt követően, hogy a korona hazakerült, közelebről is vizsgálhatóvá vált. Különösen az ötvöstechnikai vizsgálatok hoztak néhány új eredményt, felismerést, melyek – a hozzájuk fűzött kommentárok esetleges tévedéseivel együtt is – megtermékenyíthetik a további kutatást, hiszen ma már nem lehet kétséges, hogy a korábbi, a koronát kizárólagosan bizáncinak és nyugat-európainak, ráadásul jóval István király utáninak beállító elméletektől tovább kellett lépni bizonyos fokig.”

A Szent Korona tapasztalati úton vizsgálódó tudományos kutatásainak kezdetét Weszprémi István írásai jelzik. Annak a Weszprémi Istvánénak, aki a Szent Koronát nem is látva, *tapasztalva* alkotja meg feltevéseit, miszerint *vizsgálatán*aktárgya eredetileg két részből állt, amelyet két különböző helyen – „Napkeleti és Napnyugoti Birodalomban” –, és két különböző időben készítettek volna, majd egy harmadik helyen és időben összeszereltek volna. A máig ható feltevéseket sem maga a szerző 1790 és 1792 között írt öt tanulmányában, sem azt követő munkáiban, sem pedig az ő állításait követő kutatás napjainkig *nem igazolta!* Ennek ténye pedig azt jelenti, hogy a Szent Korona a tapasztalati úton vizsgálódó tudományos kutatás szerint is: egységes egész!

A Szent Korona 1978 elején hazatért. Ezt követően máig több mint 80 kutató gazdagította a vele kapcsolatos feltevések amúgy sem szegényes tárházát. A tapasztalati úton vizsgálódó tudomány továbbra is Weszprémi nyomdokain halad és a két részt is további alkotóelemekre bontva változatlanul azok készítési helyét, idejét és alkotóját keresi. Az általa feltételezett részek feltételezett összeszerelése után *előállt* Szent Korona

jelentését, mondanivalóját – A. Boeckler közel fél évszázada közzétett gondolataként – még ma sem vizsgálja.

Az egységes egész Szent Korona vizsgálatát Pap Gábor kezdte meg 1978-ban, őt követték a mérnök-, az aranyműves-, valamint az orvoscsoport. 1978 óta, tehát több mint negyed százada, két vonalon folyik a Szent Korona kutatása. Az egyik az igazolatlan feltevésekkel 188 éve részekre tagolt, a másik az előttünk álló egységes Koronát vizsgálja. Tehát a „tovább lépés” közvetlenül a Szent Korona hazahozatala után megtörtént.

„... a korona mind szerkezeti felépítését, egész stílusvilágát, keresztény szakrális tartalmát tekintve, valóban a bizánci művészet köréből, középső periódusának első száz évéből (843-1204) eredeztethető.”

A kutatás nem igazolta, hogy a bizánci művészet körének megmaradt emlékei közül egyik is a Szent Korona szerkezetével, stílusával és keresztény tartalmával azonosságot mutatna. Így tényként a bizánci művészet köréből, sőt, annak meghatározott idejéből a koronát eredeztetni alaptalan.

„Korábban felmerült, hogy a koronát esetleg avar ötvösök készítették (Fehér M. Jenő nyomán Csomor Lajos, 1987.), majd a további művészettörténeti és ötvös szempontú kutatások alapján kialakult egy nézet, hogy a magyar Szent Korona esetleg a Dél-Kaukázusban, az egykori Grúzia vagy Észak-Örményország területén készült volna. Csomor Lajos (1996) ezt többek között azzal az egyébként valóban szenzációsnak mondható rekesszománc-töredékekkel véli bizonyítani, melyet a grúziai ún. Khalkuli triptichonon, egy olyan szárnyasoltáron talált, melyen több évszázad ötvösremekeit gyűjtöttek össze. A kis zománckép töredék beillik a korona hátsó részén ma látható, s jóval az elkészülése után ráerősített Dukász-zománc helyére: a félbevágott, megcsonkított grúziai zománckép Szűz Máriát ábrázolja hasonló stílusjegyekkel, mint a korona Pantokrátor- és Atyaképe. Egy ilyen Mária-ábrázolás lehetett eredetileg a koronán – egyáltalán nem biztos, hogy a grúziai Mária-kép az egyetlen (a velencei Pala d'Oro-n pl. több Pantokrátor-kép is található) –, hiszen a XVII. században Révai Péter koronaőr, mint leírja, még egy ép Szűz Mária-képet látott a korona hátsó részén 'keresztény királyok és császárok' társaságában.”

A Khalkulinak nevezett, három részből álló oltár zománcképeinek, valamint az ott lévő, csonkított Mária-képnek és a Szent Korona zománcképeinek kapcsolatáról Pap Gábor 1993-ban így nyilatkozott: „A triptichon ábraanyaga... valóságos karikatúrája a koronánk képeinek, akkora a fokozatbeli (nem stílusbeli!)

különbség közöttük. Különösen feltűnő ez a Szent Korona felső részének apostolképei és a triptichon apostolképei között. ... A színvonalbeli különbség azonban éppen a Csomor által *felfedezett* Mária-kép esetében a legszembeszökőbb. Állítom, hogy a Mária-képen megfigyelhető előállítási mód – azon az egy közös vonáson túl, hogy itt is ún. rekeszománccról van szó – semmilyen szinten nem vethető össze a Szent Korona alsó részén látható, görög feliratos képek sajátosságaival. Például a fa, amelyre Csomor hivatkozik, a legérzékletesebb ellenbizonyíték: teljesen más a törzs beosztása, és sokkal primitívebb rekeszszalag-hajlítási technikával készült. ... A Khalkuli triptichon szóban forgó Mária-képének jelenlegi – az eredeti állapothoz képest láthatóan megkisebbedett – méretei ... 35x35 mm. A Szent Korona Szűz Mária képének eredeti foglalatával kapcsolatban viszont az 1985-ös zománckatalógusban az aranyművesek a következő adatokat rögzítették: '... a Dukász-kép esetén a befoglaló forma magassága 34 mm és a benne lévő foglalat magassága még 3 mm-rel kisebb, tehát csak 31 mm.' Később megjelent könyvében Csomor Lajos változtatás nélkül átveszi ezeket az adatokat. A kérdés mármost ez: hogyan férhetett bele egy 31 mm magas foglalatba egy 35 mm magas kép?" (Szathmáry István: *Blöff vagy szenzáció? Jászkunság* 1993/5. 24-25. o.)

Révay Péter említett munkájában (1613) nem Szűz Mária, hanem *Szent Szűzanya* képéről értesít. Hogy az ő korában a Szent Korona hátsó részén lévő oromzat foglalatában egy abba illő és nem tetemes méretkülönbséggel, szerelési rendellenességgel felszegecselt kép állott, arról a Habsburg Mátyás magyar királlyá koronázásának (1608) alkalmából vert emlékérem pontos, részletgazdag képe tanúskodik (Bécs, Kunsthistorisches Museum, Münzkabinett).

Az uralkodók felsorolása ('királyok, császárok') esetén a többes szám csak azt jelzi, hogy mindkettőből van egy-egy, együtt ketten vannak: a latinban ilyen esetben is többes számot kell használni. A Szent Koronán 1613-ban csak egy király és egy császár volt látható.

A tudományos kutatás által ismert és a Szent Korona kiállításának termében bemutatott érem (H. Kolba Judit, 1979) egykorú adatait a több évszázada folyó vizsgálatok figyelembe sem vették.

„Attila képét vélhetően a saját vágyaik alapján 'ingázták rá' a lelkes radiesztéták a koronára...”

Minden feltevést, akár tapasztalás, akár „ingázás”, akár „látás” stb. alapján tesznek, nem több, mint feltevés. Addig feltevés, amíg azt nem igazolják. Így viszont Attila képe is lehetett a Szent Koronán.

„... a korona, amennyiben egységes alkotásnak tekintjük...”

A Szent Korona egységes alkotás, minthogy tudományos kutatás nem igazolta a széttagoltságát, nem az egysége, hanem a széttagoltsága feltételezett.

„Különböző bizánci koronátípusok: Pala d'Oro (Salamon, Dávid, a dözse mások koronája, Zoé, Iréné), a dözse keresztpántos koronája a velencei Szent Márk bazilika mozaikján (középső sor eleje), valamint Iréné-Piroska koronája a Hagia Sophia mozaikképéről; lent Szent Prokópiusz-ikon, XIII. század, Sinai-fsz.” (képaláírás 35. o.)

Az ábrák sorrendben a következőket mutatják: 1. sor: Zoé, dözse, Salamon, Dávid koronája; 2. sor: dözse, Iréné és Piroska mint bizánci császárné koronája. Zoé bizánci császárné koronája nem a Pala d'Oro-n, hanem a kincstárban található a második sorban

Imre magyar király (1196-1204) özvegyének, Konstanciának, II. Frigyes német-római császár (1220) feleségének koronája Palermóban (Deér J.: *Der Kaiserornat Friedrichs II.* Bern, 1952. I. és XIX. tábla)

lévő dózsekorona nem keresztpántos és nem a székesegyház belsejében, hanem a homlokzatán az első, San Alipo-kapu feletti, XIII. századi mozaikon látható. (A templombelsőben lévő, XIII. századi mozaikon látható másik dózsekorona sem keresztpántos, hanem csak a fejedő díszítése hasonlít a keresztpánthoz.)

„Ninive királya egy türki uralkodó stílusában, törökülésben, jellegzetes pártus üdvözlő kéztartással, fején pedig hasonló koronával, mint a mi Szentz Koronánk (Jónás története relief, Szent Kereszt templom, Achamar, Örményország, Brentjes: Drei Jahrtausend Armenien.)”(képaláírás 35. o.)

Az alábbi képek tanúsága szerint a példaként hozott és itt megismételt reliefen ábrázolt uralkodónak sem a kéztartása nem azonos a pártus kéztartással, sem a fején lévő korona nem hasonlít a Szent Koronára.

Balra: a Z. Tóth Csaba által bemutatott kép (J. M. Thierry: Armenische Kunst. Freiburg-Baden-Wien, 1988. 252. o.) Jobbra: Jellegzetes kéztartás egy pártus herceg szobrán, Hatra i.sz. II. Század (J. Wiesner: Die Kunst des alten Orient. West-Berlin, 1963. 59. kép)

„... miután megismertem a velencei Szent Márk bazilikában látható Pala d’Ora rekesz-zománccsok képeit, melyek a Khalkuli triptichon képeihez hasonlóan, de annál közelebbi és számottevőbb párhuzamai a korona mind alsó, mind felső részén lévő zománccsokképeknek – a figurális és díszítőmotívumoktól a latin-görög feliratok betűiig –, nyilvánvalóvá vált a korona legáltalánosabb részbeni nyugati elkészítésének lehetősége...”

A tudományos kutatás által ismert és a Szent Korona vizsgálatába már 1880-ban bevont Pala d’Oro zománccsokképeknek a koronához való hasonlóságáról a Z. Tóth Csaba által idézett mű mellett és azzal egy időben megjelent monográfiájában (Die Heilige Krone Ungarns, Wien, 1966.) Deér József is kimerítően érteke-

zett. Jasminka de Luigi-Pomorisac idézett művében „Pala I. 976” megjelöléssel 7 képet közöl, mint a feltehetően az első, csak töredékében maradt táblán is meglévő lemezeket. E hét kép és a Szent Korona zománccsokképei között – azon kívül, hogy mindegyikük mélyített technikával készült –, semmiféle hasonlóság nincs. Ezt az is jelzi, hogy a kutatók a Pala d’Oro és a Szent Korona képei közti párhuzam bemutatására nem ezeket a X. századi, hanem a későbbi századokban készített zománccsokképeket jelölik meg. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a Szent Korona Z. Tóth Csaba által feltételezett X. századi készítéséhez a Pala d’Oro X. századi zománccsokképei hasonlóképpen alkalmasak.

„A koronát díszítő képek görög-latin kétnyelvű felirataival, mely kétnyelvűség kizárólag a nyugati egyházi liturgiában van szokásban, kifejezték a nyugati és keleti kereszténység egységét.”

A kutatás nem igazolta, hogy a Szent Koronán olvasható „kétnyelvű” feliratok a keleti és nyugati kereszténység egységét jelentették volna. A következtetés tényként való közlése alaptalan.

A 36. oldalon közölt rajz – a „korona díszítőelemeihez leginkább közelálló” motívum – eredetije nem a X., hanem a XI. század második feléből (1063-1070) való.

„... úgy vélem, meg kell a kedélyeknek nyugodniuk abban a gondolatban, hogy a korona nem készült ab ovo valamelyik türki uralkodónak, hanem egy bizánci császárnak vagy bizánci vazallus királynak, viszont minden jel szerint bizánci területen dolgozó (kazár, kabar, hun, szabir, magyar) ötvösök keze nyomán. Majd az ismert úton-módon, Velencén, Rómán át Vajk-Istvánhoz került.”

Mint minden kutatás, így a Szent Korona kutatása sem a „belenyugvás” módszerét követi, hanem a tények birtokában tovább keres, kutat és vizsgálódik. Esetünkben a tények azt mutatják, hogy a Szent Korona képeivel, azok számával a társai közül nagyságrenddel kiemelkedő, egyedülálló, egységes alkotás, melyet a megmaradt művészeti emlékek tanúsága szerint bizánci császárnak, még kevésbé attól függő királynak nem készíthettek!

Z. Tóth Csaba írása a Szent Korona kettédaraboltságára vonatkozó több évszázados feltevés nyomdokában halad. Azok között ugyan új gondolatokat vet fel, de sem a kettétárolás feltevését, sem pedig az általa alkotottakat nem igazolja. Feltevései és az azokból történt következtetései finomítják a Weszprémi István óta felvetett hipotéziseket, de igazolatlan-ságuk miatt csak szaporítják azokat.

A mottóban idézett gondolatot követve kerüljenek tények a tények, feltevések a feltevések mellé, hogy lépéseket tehesünk az igazság felé is.

Tisztelt Bradák úr!

Köszönöm levelét, bár jobban örültem volna összefüggő okfejtésnek, gondolati válasznak, mint adatok felsorolásának, egy lényegi bizonyítást nélkülöző, rigorózus „bűnlajstromnak”. Nem mentegetőzés gyanánt, de meg kell mondanom, hogy a cikkem annak idején tulajdonképpen alkalmi kitérő volt: a nagyszentmiklósi kincssel és a magyar őstörténettel kapcsolatos bűvárlásaim során felszínre került adatok némelyikét gondoltam felhasználhatónak, néhány feltevessel gazdagítandó a Szent Korona eredetteóriáját, illetve kissé görcső alá véve a meglévőket. Így jött létre az írás, és bizonyára nincs híjával tévedéseknek vagy felületességeknek, melyeket mindazonáltal vállaltam, és örömmel veszem, ha azokat valaki kijavítja.

De túl a részleteken: azt hiszem, a Szent Korona keletkezés-történetének kérdése komplexebb ügy, mint hogy akár ilyen (nyugaton és Bizáncban készült, István király után), akár olyan irányban (csak magyar királynak készülhetett, magyar kezek

által) egyoldalúsítani lehetne. Igazi kemény dió. Igyekszem nem kizárásos alapon gondolkodni egy-egy kutatáson belül a tájékozódás iránya felől, és valószínűnek tartom, hogy a Szent Korona létrejöttének is, tetszik-nem tetszik, lehettek akár különböző állomásai, helyszínei. Meggyőződésem, hogy hinni kell benne, hogy egy kutatás bármilyen eredményre elvezethet, de nem lehet valamely előzetes hit, feltevés nevében önkényesen kizárni bármely más kutatási irányt. Mindenesetre gyönyörű és örvendetes volna számomra, ha kiderülne egyszer: a Szent Korona és mondjuk a velencei Pala d'Oro számos zománcképe közötti motívum-azonosság onnan ered, hogy magyar aranyművesek hozták létre őket, előbb a Szent Koronát István király részére, majd a velencei zománcképeket. Addig is őszinte érdeklődéssel várom az újabb kutatási eredményeket és reménykedem, hogy szerény tanulmányom tévedései is termékenyítően fognak hatni.

Jó munkát, jó egészséget kívánva, maradok tisztelettel

Z. Tóth Csaba

Zománcképek a Pala d'Oro-ról – Fent, balra: angyali üdvözlet; fent, jobbra: Szent Márk Szent Péterhez vezetői Szt. Hermagorast (lásd: a Korona Pantokrátor-képének trónusát); lent, balra: Szent Dániel; görög-latin két nyelvű felirattal; lásd: oszlopok díszítése, mint a Korona apostolképein); lent, jobbra: Rafael arkangyal (lásd: az oszlopok díszítése, mint a Korona apostolképein) A képek forrása: J. de Luigi-Pomorisac: *Les émaux Byzantins de la Pala d' Oro*, I-II, Zürich, 1966.

